

autem est principium voluntatis, a qua procedunt actus deliberati quibus solis inest moralitas.

b) *Finem* influere quoque in moralitatem actus, quatenus, præter finem operis, qui est ipsummet objectum, operans finem alium sibi potest præstituere, qui finis *operantis* et *extrinsecus*, quatenus rationi est consentaneus, vel disconveniens, moralitatem actus adauget, vel minuit.

c) *Circumstantias* similiter, quæ actum voluntatis comitantur, posse esse concausas moralitatis ejusdem, prout involvunt convenientiam, vel discrepantiam cum recta ratione et regulis morum, distinctam a conformitate objecti secundum se spectati. Sunt autem circumstantiæ: *accidentia*, quæ *afficiunt actum humanum in ordine morali spectatum*. Septem communiter assignantur verbis hisce significatæ: *Quis, quid, ubi, quibus, auxiliis, cur, quomodo, quando*, quas sigillatim exponendas theologis remittimus. Id solum adnotare velim, ipsarum quasdam novam speciem bonitatis vel malitiæ addere ei, quam actus ex objecto præhabet; alias augere; alias vero minuere bonitatem vel malitiam intra eandem speciem; unde primæ discuntur *mutantes speciem*, secundæ *aggravantes*, postremæ *diminuentes*.

Inter effectus, seu potius consectaria moralitatis, præcipua sunt:

a) *Imputabilitas moralis*, quæ exurgit ex libertate, prout connotat objectum morale. Unde imputabilitas moralis duplex elementum involvit: 1.º libertatem; actus enim eatenus agenti imputatur, quatenus facultatem habet illum ponendi vel non ponendi: unde actiones animalium, puerorum et amentium, imputabilitati non sunt obnoxie; 2.º respectum vel relationem ad ordinem moralem, nam, quamvis actionem quis libere eliciat, ipsa tamen *moraliter* non imputatur, nisi ejus bonitatem vel malitiam advertat explicite, vel implicite. *Moraliter*, inquam, quia leges civiles actiones quandoque imputant, præsertim quoad nocumenta reparanda, quamvis defuerit advertentia actualis bonitatis et malitiæ moralis ex parte agentis.

b) *Meritum*, quod exurgit ex actu humano vel morali, quatenus fit in obsequium alterius, cui actus ille ex officio vel obligatione generali ipsi debeatur. Hinc ad meritum naturale actionis humanæ, quoad præsentem vitam, quatuor conditiones potissimum requiruntur: 1.ª *ut actus liber sit*; actus quippe necessarii meritum excludunt; 2.ª *ut sit bonus moraliter*; quia mala demeritum, non meritum respiciunt; 3.ª *ut opus fiat in obsequium alterius*; meritum enim ordinatur per se ad præmium, quod quidem a præmiante non debetur, nisi opus in ejus obsequium peractum sit; 4.ª *ut sit aliqua ratione gratuitum*; aliqua, inquam ratione, quatenus non debetur ex contractu vel obligatione speciali.

Ex quo infertur, hominem apud Deum posse quidem vere mereri, quia in actu bono peracto in obsequium Dei præfata conditiones reperiuntur: attamen ejusmodi meritum esse nequit secundum strictam æqualitatem justitiæ; tum quia quodcumque hominis opus Deo debetur pluribus titulis, tum quia id, quo meretur, ab ipso recepit, a quo etiam prorsus dependet.

CAPUT TERTIUM

DE CONDITIONE ET ADJUNCTIS MORALITATIS

ARTICULUS PRIMUS.

De conditione moralitatis seu libertate.

§ I

De natura libertatis.

«In voluntate, ait D. Thomas ¹, oportet inveniri, non solum quod est voluntatis, sed etiam quod est naturæ. Hoc

¹ *QQ. Disp.ª De Verit.*, quæst. 22, art. 4.º

autem est (proprium) cujuslibet naturæ creatæ, ut a Deo sit ordinata in bonum, naturaliter appetens illud. Unde et voluntati ipsi inest naturalis quidam appetitus boni, sibi naturaliter convenientis: et præter hoc, habet appetere aliquid, secundum propriam determinationem et non necessitate, quod ei competit, in quantum voluntas est. Sicut autem est ordo naturæ ad voluntatem, ita se habet ordo eorum, quæ naturaliter vult voluntas, ad ea respectu, quorum a seipsa determinatur et non ex natura. Et ideo, sicut *natura* est fundamentum *voluntatis*, ita appetibile, quod naturaliter appetitur, est aliorum appetibilium principium et fundamentum: in appetibilibus autem finis est fundamentum et principium eorum, quæ sunt ad finem, cum ea, quæ sunt propter finem, non appetantur nisi ratione finis. Et ideo, quod voluntas de necessitate vult quasi naturali inclinatione in ipsum determinata, est finis ultimus, nempe, beatitudo: ad alia vero, non de necessitate determinatur naturali inclinatione, sed propria dispositione absque necessitate.»

Hæc aurea D. Thomæ verba, si bene perpendantur, integram nec minus profundam theoriam voluntatis humanæ continent et expriment. Quæ, ut ab omnibus perspicue capiatur, summam exponi potest ac evolvi hac ratione:

1.º Voluntas, universim accepta, est *inclinatio rationalis ad bonum*: ac proinde bonum, quod ejus objectum constituit, quodque ipsi per rationem præstituitur et offertur, similem legem subit respectu voluntatis, sicut verum respectu rationis. Sicut ergo rationis capacitas seu vis, non *hoc* vel *illud* verum complectitur, sed vim porrigit ad *omne* verum, vel successive, quatenus veritates omnes particulares unam post aliam attingere potest, vel simultanee, quatenus Deum, qui est veritas prima et universalis, in qua reliquæ omnes continentur, percipere potest; sic non absimiliter, voluntas vim porrigit ad universale bonum, quod proinde est ejus objectum adæquatum.

2.º Quoniam omne, quod existit, eo ipso quod existit, quædam natura est, voluntas, quæ realis est entitas, dupli-

cem sibi vindicat manifestationem seu operationem; quarum prima ipsi congruit, quatenus *natura* quædam est; alia, quatenus *voluntas* seu potentia libertatis est.

3.º Et quia natura, ut talis, operatur ex necessitate, voluntas vero, ut talis, operatur seipsam determinando et ut domina sui actus, hinc exurgit in voluntate ex una parte actus, quo ad bonum universale necessario fertur, si semel ei perspicue offeratur; ex alia vero, actus, quo ad bona particularia et incompleta fertur, dum sibi offeruntur ut participationes boni universalis et perfecti, ad quod trahitur et inclinatur ex pondere propriæ naturæ. Unde sicut ratio *voluntatis* præsupponit rationem naturæ, quia prius est esse entitas seu natura quædam quam *voluntas* seu natura libertate prædita, ita radix et principium appetitionis, quæ ipsi congruit, quatenus est *voluntas*, est actus, qui congruit voluntati, quatenus natura quædam est, nempe, appetitio boni universalis seu felicitatis; quandoquidem ex appetitione boni universalis seu felicitatis movemur ad quærenda, appetenda et eligenda bona particularia tamquam media ad adeptionem boni universalis.

4.º At vero, quia voluntas rationem consequitur ac eatenus ad particularia objecta fertur, quatenus ipsi ut bona per intellectum offeruntur; et quia bona particularia, eo ipso quod particularia sunt, finita et limitata, carent pluribus perfectionibus, ita ut involvant quamdam permixtionem boni et mali, hinc profluit, tum quod ratio ea voluntati offerre potest quandoque sub ratione boni, quandoque vero sub ratione mali, tum etiam quod voluntas, cujus adæquatum, ac proinde necessario trahens et alliciens objectum est bonum universale, hujuscemodi bonis particularibus supereminet, atque penitus ea dominatur, etiam dum ipsi offeruntur ab intellectu ex ea parte, qua bona sunt. Unde in nobis ipsis continuo ac perspicue experimur, nos bonum universale necessario, semper ac in omnibus appetere et quærere; sed ad particularia et determinata bona nos ipsos libere determinare, eaque sic eligere, ut possimus respuere.

5.º Ergo in voluntate humana duplex distinguenda est manifestatio ejus activitatis: prima, naturalis seu spontanea, qua ad bonum necessario fertur ex ipsa sua natura; secunda, libera, electiva seu *reflexiva*, qua seipsam applicat et determinat ad appetitionem boni, vel aversionem mali particularis libere, id est, cum actuali facultate et vi seipsam determinandi ad oppositum.

6.º Porro, cum hæc facultas seu potestas se determinandi ad actionem oppositam ei, quam nunc ponit, communiter dicatur *indifferentia*, recte colligitur, indifferentiam esse de ratione libertatis humanæ, idque verum est, sive sermo sit de indifferentia *subjectiva*, sive de *objectiva*. Siquidem, ut actus sit omnino liber, opus est, ut procedat a voluntate, ut *voluntas* est, et non ut *natura*, quod spectat ad indifferentiam *subjectivam*: præterea, opus est, ut objectum ipsi non offeratur ut omnimode bonum, sive ut continens omne et universale bonum, quod spectat ad indifferentiam *objectivam*.

7.º Ex dictis facile perspicitur, in quo sita sit libertas *spontaneitatis*, ac libertas *arbitrii*. Prima excludit coactionem omnem a voluntate, sive quoad actus elicitos, sive quoad imperatos; unde et libertas a *coactione* nuncupatur: at secunda, præter coactionem externam, excludit etiam determinationem necessariam ad unum actum seu modum operandi, unde et libertas a *necessitate* dici solet.

Liberum arbitrium, scribit D. Thomas ¹, habemus *respectu eorum, quæ non necessario volumus vel naturali instinctu. Natura*, subdit ², *est determinata ad unum, sed voluntas (ut voluntas, seu ut potentia liberi arbitrii) non est determinata ad unum: eorum igitur voluntas est principium, quæ possunt sic vel aliter esse.*

Quamvis tam coactio, quam necessitas libertati arbitrii opponantur, magnum tamen intercedit inter eas discrimen: 1.º quia necessitas voluntatis quoad aliquem actum liberta-

¹ 1.^a p., q. 19, art. 1.º

² *Ibid.*, q. 41, art. 2.º

tem arbitrii quoad alios non perimit, immo vero ipsorum est fundamentum et ratio; nam quia ad bonum universale voluntas necessario fertur, ideo ad particularia non necessario, sed libere fertur, unum præ alio eligendo: 2.º quia coactio magis libertati opponitur quam necessitas; unde coactio non solum libertati, sed dignitati hominis opponitur, nec jus habet homo hominem cogendi per violentiam absolutam, nisi quatenus Dei vices gerit ¹.

8.º Juxta triplicem indifferentiæ objectum, triplex efflo-

¹ Ad rem P. Raulica, *Filos. Crist.*, cap. XIII, § 124: "Sólo la filosofía cristiana, nacida del Cristianismo, ha servido de antemural, en toda su plenitud, á la libertad del hombre. Según esta filosofía, el hombre es naturalmente independiente del hombre: ningún hombre tiene el menor derecho como hombre, para violentar, para forzar corporalmente á otro hombre. Si el poder doméstico tiene el derecho del castigo en el seno de la familia, sólo es como revestido de la autoridad y encargado de continuar la acción de Dios *creador* para con los individuos. Si el poder político tiene el derecho de la espada en el Estado, sólo es como representante del Dios *conservador* con respecto á los individuos y las familias... Porque, según los principios de la Religión, y, por consiguiente, de la filosofía cristiana, todo poder legítimo procede de Dios: *omnis potestas a Deo est*, no sólo porque tiene su razón de ser en Dios, sino también porque ejerce una acción propia de Dios. Cuando los poderes humanos ejercen, pues, la acción exterior para con el hombre, corrigiéndole, castigándole en su propio interés, ó en el interés de la sociedad doméstica, política ó religiosa, sólo lo hacen en nombre de Dios, como delegados por Dios, y según las reglas de la justicia de Dios.,,

Videant, qui omne *jus divinum* in constitutione societatis inficiantur, qui *jus modernum*, ut ajunt, prædicant, qui societatem ejusque leges ex voluntate populi tamquam ex unico fonte et proprio jure derivant, quo jure ipsi supplicia et capitis pœnam infligant homini: namque. si aliud non habent jus, nisi quod ex voluntate aliorum hominum acceperunt, cum homo, *ut homo*, coactionem, nec minus mortis pœnam alteri possit infligere, nec ipsæ publicæ potestates habere poterunt, si altiori ex fonte non repetant.

rescit libertatis partitio seu modus. Est enim libertas *contradictionis*, quæ includit indifferentiam ad agendum vel non agendum: libertas *contrarietatis*, quæ includit indifferentiam quæ circa contrarios actus quoad datum objectum versatur, ut amare vel odisse: libertas *specificationis*, quæ respicit et includit indifferentiam circa diversa, quamvis non sint contraria, ut dum eligit voluntas inter legere vel scribere. Non tamen est existimandum, quod indifferentia ab libertatem necessaria sit quasi passiva, aut perfecti *æquilibrii*; quasi opus sit, voluntatem, dum eligit, nullam inclinationem vel determinationem ad alterutrum ex extremis habere; sed potius in eo sita est indifferentia necessaria ad libertatem quod voluntas ex innata vi, dominio et eminentia supra particularia bona, possit unum præ alio eligere, quin cogatur sequi inclinationem vel propensionem, quæ ipsi adest, sive per rationis perceptionem, sive per passionem, sive per occultas vias et internas affectiones ¹.

9.º Actio ergo libera voluntatis, seu libertas, prout talis, præsupponit et includit necessario: 1.º *cognitionem* ex parte intellectus, qua hic percipit et iudicat tum de bonitate objecti, tum de ejus respectu seu relatione cum bono universali, quod voluntas in omni actu quærit, tum de ejus proportionem seu relationem cum mediis, quibus obtineri potest; 2.º *exemptionem a coactione*, seu potius *spontaneitatem*, qua actus liber ex intimis voluntatis visceribus veluti proficiscitur; 3.º *indifferentiam activam*, vel contingentiam dominatricem, qua voluntas, quæ ex sua ipsa natura est quædam rationalis ac idcirco universalis energia, finitis omnibus ac particularibus bonis supereminet et dominatur, nec ulli ne-

¹ Ad rem Leibnitz: "Je n'admets donc l'indifference, que dans un sens qui la fait signifier autant que *contingence*, ou *nonnecessité*... Mais... je n'admets point une indifference *d'équilibre*, et je ne crois pas qu'on choisisse jamais quand on est absolument indifferent. Un tel choix seroit une espèce de pur hasard.", *Essai de Theod.*, part. 3.^a, num. 303.

cessitati quoad ea subicitur. Et quia actus ejus, sicut et intellectus, quædam bona *particularia* sunt, ipsis quoque dominantur penitus, atque pro libito de eis disponit, nisi dum obstat necessitas objectiva hypothetica, ut dum cogitat de primis principiis, de beatitudine, vel intuetur Summum Bonum, ut beati in cælo ¹. Atque ex his jam perspicitur, liberum arbitrium sic definiri posse: *facultas activa rationalis, quæ, positis omnibus ad agendum prærequisitis, potest agere vel non agere*. Ubi notandum, prærequisita illa non esse id, quod naturæ tantum ordine actionem voluntatis præcedit, ut actio Dei causas secundas ad agendum applicans.

SCHOLIUM

Radice libertatis quidam reponunt in indifferentia voluntatis ad objectum: alii in naturali ordinatione ad finem simul cum facultate cognoscendi: alii in agitatione quadam animi quærentis bonum appetitus satiativum. Nobis ea insidet opinio, duplicem distinguendam esse libertatis radicem, alteram mediatam, alteram immediatam et proximam. Radix mediata est perfectio ipsa intellectus, sive rationis humanæ elevatio, qua omnia attingere, atque de quocumque vero et bono judicare potest; ex quo efflorescit indifferentia iudicii circa bonum et malum, prout in singulis entibus spectantur, ac ex hac indifferentia iudicii emanat indifferentia fundamentalis, vel *possibilitas* voluntatis ad quodcumque particulare objectum prosequendum vel respuendum. At radix immediata libertatis in ipsa receptivitate vel amplitu-

¹ Leibnitz, qui, dum *harmoniam præstabilitam* obliviscitur, ad mentem D. Augustini et D. Thomæ, ut plurimum, loquitur, nostram hanc sententiam docere videtur, dum scribit: "La liberté... consiste dans *l'intelligence*, qui enveloppe une connaissance distincte de l'objet de la délibération; dans la spontanéité, avec laquelle nous nous déterminons; et dans la *contingence*, c'est à dire, dans l'exclusion de la nécessité logique ou métaphysique.", *Ibid.*, num. 288.

dine objectiva voluntatis est reponenda; quandoquidem, ideo ex particularibus bonis unum præ alio eligere potest, quia ejus adæquatum et plenum objectum est solum universale bonum, quod cum in nullo ex bonis sibi in hac vita per intellectum oblatis perspicue et vivide elucescat, a nullo eorum *necessario* trahitur, suamque independentiam activam, ac dominatricem indifferentiam quoad ea conservat; potestque proinde, ex vi hujus domini in amplitudine, elevatione et summa receptivitate objectiva originem habentis; erga quodcumque particulare bonum agere vel non agere, illudque amare vel aversari. Quæ sane theoria rationi et experientiæ consentanea apparet: etenim quia prima libertatis radix est intellectus, videmus, entia omnia, quæ intellectu donantur, liberam quoque habere voluntatem, ut Deus, angeli, homo. Sed quia in homine immediata radix est receptivitas objectiva ipsius voluntatis, hæc libertate non potitur quoad actus, qui respiciunt bonum universale, sive in communi spectatum et quoad specificationem, ut in vita præsentis, sive quoad exercitium et bonum universale concrete spectatum, ut in beatis Deum intuentibus.

§ II

De existentia libertatis humane.

THESIS I.^a

Homo vera gaudet libertate arbitrii, qua excluditur necessitas ad unum, et qua vera est dominus suorum actuum.

Prob. 1.º ex sensu intimo. Vera gaudet libertate arbitrii atque omnem determinationem necessariam excludit ille, qui, positus omnibus ad agendum requisitis, potest agere vel non agere, agere hoc vel illud; atqui ex intimo sensu habemus, nos, positus omnibus ad agendum requisitis, sæpe posse agere vel non agere, agere hoc vel illud; ergo... Et sane, si conscientiæ testimonio aliqua vis adest, certissime per ipsum

mihi constat, me posse scribere vel non scribere, scribere tarde vel velociter, scribere vel legere, vel canere, vel deambulare, ac dum unum ex istis perago, ex. gr., scribere, aliud posse assumere, ex. gr., deambulare, scripturam inceptam suspendendo. Dixi sæpe, quia, ut jam adnotatum manet, libertas hæc non omnibus hominis actibus seu motibus congruit.

Prob. 2.º ex communi hominum sensu. Videmus enim, apud omne humanum genus eam semper viguisse et vigere sententiam, hominem, nempe, a necessitate et determinatione ad unum liberum existere in propriis actibus. Cujus rei luculenta sunt signa, tum legum promulgatio, quæ sensu et ratione carent, dum quædam prohibent fieri, alia præcipiunt, si homo libere non operatur; tum etiam præmiorum et pœnarum institutio, quæ absque libertate arbitrii nec concipi inter homines possunt; tum laus, quæ virtuti redditur, ac vituperium vitio; tum denique conscientiæ moralis stimuli, quibus constanter et diversimode urgetur homo in operando. Ergo ex communi hominum sensu, qui falli nescius est, invictissime demonstratur et constat arbitrii libertas in homine.

His adde absurda alia, quæ ex libertatis negatione consequuntur: tollitur namque ratio meriti et demeriti¹: tollitur utilitas exhortationis et consilii: tollitur ipsa deliberatio ad agendum. «Si enim, apposite scribit D. Thomas, non sit liberum aliquid in nobis, sed ex necessitate movemur ad volendum, tollitur deliberatio, exhortatio, præceptum et punitio, et laus et vituperium.»

Suaderi etiam potest 3.º ratione. Potentia seu facultas necessario motu non fertur nisi ad suum objectum adæquatum, quod totam ejus capacitatem expleat, quodque potentiæ commensuretur; sed adæquatum objectum voluntatis est

¹ «Non enim videtur esse meritorium vel demeritorium, ait D. Thomas, quod aliquis sic ex necessitate agit, quod vitare non possit., *De Malo*, q. 6.^a, art. unic.

solum bonum universale et infinitum; ergo quoad particularia et finita bona non necessario motu, sed libero et contingenti fertur.

THESIS 2.^a

Indifferentia seu libertas contrarietatis ad bonum et malum morale ad essentiam libertatis arbitrii non spectat, sed potius ejus est n̄vus et imperfectio.

Prob. 1.º Quia in Deo et angelis perfecta existit arbitrii libertas, nec tamen indifferentiam ad malum morale habent. Nimirum, ut voluntas vere dicatur libera et domina sui actus, sufficit, quod possit ponere vel non ponere actum hunc vel diversum, ex. gr., creare mundum vel non creare, conferre huic homini gratiam efficacem vel sufficientem tantum.

2.º Liberum arbitrium, cum sit ipsa voluntas, bonum respicit et ad ipsum ex se tendit. Quod si a bono deflectit, vel est propter ignorantiam, errorem aut inconsiderationem ex parte intellectus, vel propter passiones et affectus, ejus motum a recto tramite detorquentes, ac proinde ex defectu aliquo sibi extraneo, et qui ipsi accidit. Itaque, sicut nostri intellectus imperfectio quædam est ac defectus, nec ad ejus essentiam pertinet, quod possit a vero deflectere, dum conclusiones ex principiis primis deducit per ratiocinium; ita similiter, non ad perfectionem et essentiam, sed potius ad defectum libertatis pertinet, quod voluntas, prætermissis ordine veri boni et ultimi finis, ad bona apparientia et mala moralia possit deflecti¹.

Ast vero, quamquam potentia hæc peccandi libertatis

¹ Unde ad rem Balmes: "La voluntad tiene una inclinación al bien, pero al bien indeterminadamente... de aquí dimana su libertad para salirse del orden visto por Dios como conforme a sus soberanos designios: en lo cual la libertad, lejos de ser una perfección, es un defecto, que nace de la debilidad del conocimiento del sér que la posee., *Filos. Fund.*, lib. 10, cap. xx.

nec essentia, nec perfectio existit, at in homine libertatem ostendit quasi a *posteriori*, dum malum morale operando nostram libertatem experimur. Nam, ut scite D. Thomas scribit, «velle malum, nec est libertas, nec pars libertatis, quamvis sit quoddam libertatis signum.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Ex ipsa libertatis definitione, voluntas eatenus libera dicitur, quatenus, positis omnibus ad agendum prærequisitis, potest agere vel non agere, sed in voluntate, dum actus suos elicit, non verificatur; ergo... Prob. min. Inter ea, quæ ad actum liberum prærequiruntur, unum est actualis determinatio voluntatis ad operandum; actus namque liber non existit nisi propter et per actualem voluntatis determinationem; sed, dum existit hæc determinatio, voluntas jam non potest agere vel non agere; ergo...

Resp. dist. maj. Si sermo sit de libertate, antequam actus eliciatur et de prærequisitis tempore, conc.; si sermo sit de libertate, prout exercita et de prærequisitis tantum causalitate et natura, neg. Itaque, si libertas in actu signato, ut ajunt, spectetur, antequam actum ullum ponat erga objectum, ei propriissime congruit adducta definitio, quia, positis omnibus ad agendum tempore requisitis ut sunt cognitio distincta objecti, spontaneitas, indifferentia seu contingentia quoad objectum, etc., adhuc potest agere vel ab actu abstinere, ponere hunc actum vel ejus contrarium. Sed si loquamur de libertate in actu exercito, ut vocant, id est, de libera voluntate prout eliciente actum aliquem circa objectum, ei non congruit definitio, prout jacet; quia ex hoc ipso, quod per actualem sui ipsius determinationem actum elicit et posuit, de ea dici nequit, quod potest agere et non agere, nisi in sensu diviso, seu quatenus simul et in eodem instanti, in quo actum liberum ponit et exercet, retinet simul potentiam seu facultatem ipsum abrumpendi aut suspendendi, ac ponendi contrarium. Unde ad objectionem

Responderi posset 2.º distinguendo 2.^{am} minorem. Dum existit hæc determinatio, etc., *in sensu composito*, conc.; *in sensu diviso*, neg. Cujus distinctionis sensus ex dictis facile perspicitur, vel leviori magistri explicatione.

Obj. 2.º cum Bayle. Argumentum ex intimo sensu, quod sane præcipuum est inter ea, quæ ad libertatem statuendam adduci solent, infirmum est et nutat: ergo nihil certi habemus pro libertate demonstranda. Prob. ant. Ex sensu intimo id tantum certo novimus, volitiones, nempe, et nolitiones in nobis esse; at nobis non testatur, has volitiones et nolitiones ex determinatione libera voluntatis oriri, immo etiam nec testatur certo, a principio interno procedere; namque experimur id ipsum, quod experimur, quamvis prædicti actus nobis a principio externo inessent: ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. similiter antec. Ast enim vero, nemo, quod sciam, si unus Bayle excipiatur, affirmavit unquam, conscientiæ internæ testimonium ad existentiam solam volitionum et nolitionum porrigi, minime vero ad modum seu rationem, qua a voluntate originem ducunt. Profecto, dum scribo, non solum experior, me velle scribere, sed intime simul persentisco, hanc scribendi volitionem et scripturam ipsam ex libera determinatione meæ voluntatis procedere, ita ut dominus sim hujusmodi actionum, non solum antequam actu eliciantur, sed etiam dum existunt, eas suspendendo, et loco unius aliam exercendo. Id ipsum ex eo aperte constat, quod per intimum sensum inter actum necessarium et liberum discernere possum. Namque conscientia, quæ mihi testatur, me posse scribere vel non scribere, et dum scribo, ex propria determinatione libera scribere, eadem quoque testatur, me non posse abstinere ab amore beatitudinis, si semel de ea cogitem, si oculos aperiam et lux adsit, me non posse non videre parietem ante me extantem; quæ actiones et aliæ similes, quamvis a principio seu vi interna originem ducat, ac proinde spontaneæ dicantur et sint, at eas aliter ponere nequit voluntas, prout potest eas, quas liberas experitur.

Instabis cum eodem. Quamvis per intimum sensum perspicue noscamus et experiamur propriam existentiam, at minime novimus nec experimur causam hujus existentiae: ergo similiter, quamvis per sensum intimum agnoscamus, nos volitiones et nolitiones edere, minime ex hoc dignoscere possumus, undenam hujusmodi actus oriantur ¹.

Resp. neg. cons. et paritatem. Certum quidem est, nos per conscientiam causam et originem nostræ existentiae non agnoscere; quippe id ad aliam facultatem, nempe, ad rationem spectat, eo vel maxime, quod hujusmodi existentiae causa extra nos ipsos existit. At non minus absurda quam illegitima est consecutio, eandem rem conscientiae applicare respectu libertatis; qui hæc non solos actus, sed potestatem ad eos eliciendos vel non eliciendos essentialiter includit, cum libertas nec concipi possit sine hac potestate. Quibus adde aliam disparitatis rationem, nimirum: existentiae causa extra nos et supra nos est, at voluntas, ex qua actus liber oritur, intra nos, nec supra nos ipsos existit; unde nihil certe mirum, si hæc et non prior illa ex sensu intimo nobis innotescat.

Obj. 3.º Liberum libertate arbitrii dicitur, quod est in nostra potestate; sed actus necessarius voluntatis est in nostra potestate: ergo arbitrii libertas, qua gaudet homo, non includit indifferentiam ad agendum et non agendum, ut thesis prima supponit.

Prob. min. Illud vere dicitur et est in nostra potestate, quod facimus, cum volumus; sed actus necessarius, ex. gr., amor beatitudinis, elicitur a voluntate volente; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob., disting. maj. Quod facimus,

¹ "Par le sentiment clair et net que nous avons de notre existence, nous ne discernons pas si nous existons par nous mêmes, ou si nous tenons d'un autre ce que nous sommes... Disons aussi que le sentiment clair et net que nous avons des actes de notre volonté ne nous peut pas faire discerner si nous nous les donnons nous mêmes, ou si nous les recevons de la même cause qui nous donne l'existence." *Respons. aux Quest. d'un Prov.*, c. cxi.